

Versie: 23-9-2024

Naar de Fotograaf in Amsterdam

Door Ton de Zwart

Portretfotografie en de carte de visite

De opkomst van de burgerij bezorgde portretfotografen veel werk. Kunst- en vakfotografen maakten bezwaar tegen de oneerlijke concurrentie van goedkope ateliers en fotowinkels. De *Nederlandse Foto Kunst Kring*, een in 1902 opgerichte vereniging voor fotografen, bepleitte dat fotografie echte kunst moest blijven. Maar van het bewaken van de artistieke kwaliteit kwam niet veel. Het bestuur had geen oog voor de bedreigingen door het commerciële aanbod.¹

Vanaf 1860 nam fotografie wereldwijd een grote vlucht omdat de kwaliteit van het afdrucken op papier verbeterde. Talloze fotografen wierpen zich op portretfotografie omdat daar geld mee te verdienen was. Met droge glasplaten in balgcamera's maakten zij (groeps)portretten en drukten die bij daglicht af op albuminepapier. Na 1890 gebruikte men ook zilvergelatinepapier in een donkere kamer. Populair waren de carte de visite (CDV) van 6 bij 9 cm en de kabinetfoto van 16 bij 11 cm². Een CDV deelde je uit als visitekaartje aan geliefden, bezoekers en bewonderaars. Zoals ene Mia deed. Op de achterkant schreef zij: "Lieve Marietje, neem dit portret aan als een kleine herinnering aan mij. Vergeet niet nu en dan eens voor me te bidden. Ik blijf je steeds oprecht lief. Mia".

Afbeelding 1 Carte de visite van Pier Steensma, A'dam, voorstellende Mia, Roermond

Afbeelding 2. Dreumes in het atelier van Jacob Vetter. Achterop is geschreven: "Johanna Op t Eijnde 1 1/2 jaar"

Een CDV kostte de klant rond 1900 twintig cent. Een Medaillon-portret en een kabinetfoto één gulden³ en een salonfoto ging voor twee gulden. Voor een proefafdruk liet men soms extra betalen uit angst dat de klant opnieuw wilde poseren. Of de afdruk werd niet gefixeerd en vervaagde snel.⁴

Voor een winkelbediende of een fabrieksarbeider, met een weekloon van tussen de acht en tien gulden per week, was dat te betalen. De prijzen daalden trouwens evenredig aan de stijging van de lonen en de daling van de kosten van de eerste levensbehoeften.⁵

Naar de fotograaf

Naar de fotograaf ging allereerst de elite. De welgestelde Abraham Willet liet zich in 1860 portretteren als een bohemien-kunstenaar, sigaartje in de mond en een schilderijtje in de hand.⁶ Lodewijk van Deijssel, een jonge schrijver van goede komaf, liet in 1882 vier foto's van hem maken. Tussendoor, als een nieuwe plaat moest worden geprepareerd, liep hij naar huis om een ander kostuum aan te trekken.⁷ Een man ging op de foto als een heer. Vanaf 1890 waren de bezoekers van fotostudio's in toenemende mate gewone burgers en vaker vrouwen dan mannen.⁸ Daarnaast vroegen actrices, zangers en toneelspelers om portretten en foto's van nagespeelde scènes.

De gelegenheden om een foto te laten maken lagen min of meer vast. De hoogtepunten in het leven zoals een baby die het eerste geboortjaar had gehaald. Wanneer het kind daarna overleed had men een dierbare herinnering.

Het publiek had begrepen dat een foto een dierbaar moment kon vastleggen voor later en dat daarbij de kledingkeuze belangrijk was. Zoals de Eerste Heilige Communie. Het meisje als een bruidje in een witte jurk, sluier en een wit tasje. De jongen met een zwart jasje, vest, half lange broek, zwarte kousen en schoenen. Verkleedmomenten bij uitstek waren het amateurtoneel. Vóór een bepaalde voorstelling ging men op de foto. Een bekende sporter was Jaap Eeden. Hij wilde in sportkleding met schaatsen op de foto. Jongens gingen op de foto als zij het leger in moesten. Bij die gelegenheid trokken zij hun uniform aan. Als een meisje zestien werd, was de bakvisleeftijd voorbij en moest zij haar losse haar opsteken als een volwassen vrouw.

Afbeelding 3. Carte de visite van Wilhelmina Nieuwmeier (1879-1956). Achterop: "Feest 25 september 1895". Zij was 16 jaar geworden. Foto: Machiel Laddé

Afbeelding 4 Jaap Eeden, door C. Vermeulen

Ouders van huwbare meisjes lieten cartes de visite maken om een geschikte man te strikken. Verloving en huwelijk waren portretfoto's waard. Als bruid en bruidegom het konden betalen, kwamen zij op twee losse foto's te staan om inkomstenverlies van de fotograaf te voorkomen.

Terwijl de moeders vaak in het zwart waren gekleed, zoals het gelovige, oudere dames betaamden, droegen hun dochters het liefst witte kleren omdat dit goed combineerde, vooral als men weinig kleren bezat.⁹ De drie jonge vrouwen Meschendorp waren in het voorjaar van 1912 naar de fotostudio van Johannes van Rijn gegaan op de Westermarkt ter gelegenheid van de zestien jaar geworden Catharina en de verloving van Christina. Die zat heel ongewoon, op een tafeltje.¹⁰

Afbeelding 5. Ansichtkaart met drie zusters, 1912. Van l.n.r.: Catharina, Christina en Evalina Meschendorp. Fotograaf Johs van Rijn.

Afbeelding 6. CDV Paulette del Baye, filmster, danseres (1877-1945). Door Saul Beyer, Parijs

Decolletés en rare hoeden leidden vrijwel altijd tot verontwaardiging.¹¹ Maar gewaagde CDV's van actrices, danseressen en courtisanes waren wel te verkrijgen. De bekendste in Nederland was Mata Hari. Zij ging in vrijheid volstrekt haar eigen gang, wat haar noodlottig is geworden.

In het algemeen kwamen vrouwen met hun kledingkeuze tegemoet aan de maatschappelijke conventies van hun tijd. Zij deden zich met overtuiging voor als kuis en onschuldig.¹² De witte, hooggesloten japonnen met een bloezend lijfje en uitwaaiierende rokken van Koningin Wilhelmina tussen 1896 en 1901 op de vele kabinetfoto's die van haar rondgingen, bepaalden de mode.¹³ De jeugdige koningin was voor veel jonge vrouwen een rolmodel. Tot welke stand men behoorde was in één oogopslag op een foto te zien: de nieuwe burgerij die zijn normen ontleende aan de deftige stand.¹⁴

Werkwijze van het fotoatelier

Tot 1900 fotografeerde men buiten. Zo heeft Albert Greiner tijdens zijn leven (1833-1890) nooit met kunstlicht gewerkt, omdat het nog niet bestond. Hij werkte buiten, op de binnenplaats van zijn atelier aan de Nieuwendijk. Of voor het zolderraam. Daglicht had je ook nodig om je glasnegatief af te drukken. Door het fotopapier aan het daglicht bloot te stellen. Je kreeg weinig contrast. Het werd daarom ook wel daglichtpapier genoemd.

Enkele fotografen hadden een zolderverdieping onder glas met licht uit het noorden, een zogenoemd daglichtatelier. Met de intrede van kunstlicht groeide in Amsterdam het aantal fotostudio's rond 1900 tot 87.¹⁵ De meeste waren klein en zaten in een woning. De grote bedrijven in een winkelpand. Een manier om de "grootte" te bepalen bedacht Hans Rooseboom, hoofdcurator van het Rijksmuseum, door de welstand van fotografen af te leiden uit hun belastingaangiftes.¹⁶

In de bijlage een overzicht van alle fotografen en ateliers tussen 1880 en 1915 in de Kalverstraat, Nieuwendijk en op het Damrak.

Fotostudio's werkten grotendeels op dezelfde manier. Een assistent ontving de bezoeker in de vestibule of wachtkamer. In het atelier maakte een fotograaf de foto met een grote balgcamera op statief. Poseren was een serieuze aangelegenheid waarvoor men moest betalen, wat de reden was dat er niet gelachen werd op foto's. Dan was de foto verprutst. Poseren was in het begin van de fotografie een kwelling, vooral voor kinderen. Die mochten vanwege de belichting 5 tot 10 seconden niet bewegen. Hun hoofd moest leunen tegen een ijzeren beugel of neksteun die pijn ging doen.¹⁷ Op een kabinetfoto van Abraham Willet is achter hem een driepoot zichtbaar die hem steunde.¹⁸ Ook op de eerste kostuumfoto's, uitgegeven door Andries Jager, is een ijzeren beugel te zien.

De fotograaf deed de dop van de lens eraf en weer op. Vanaf 1885 werd de poseertijd korter door de uitvinding van sluiters voor balgcamera's en van flexibele film in een rolhouder die men bevestigde op de plaats van de glasplaathouder.¹⁹ Een professionele studio als Wegner & Mottu kon opnames instanée maken, d.w.z. met een korte sluitertijd.²⁰

Na de opname werden de glasplaten, filmnegatieven en afdrukken minutieus geretoucheerd in een retoucheerkamer. De retoucheur kon armen en handen slanker maken en rondingen juist voller, zoals Merkelbach bij Mata Hari deed.²¹ Op verzoek van de klant kon een zwart-wit foto worden ingekleurd met kleurpotloden of pastelverf.²² Na het ontwikkelen van het negatief drukte men af op papier. Om omkrullen te voorkomen plakte de assistent de afdruk op een voorgedrukt reclamekarton van de fotostudio. Het glasnegatief werd bewaard om nabestellingen mogelijk te maken. Een gedrukte ansichtkaartfoto was razend populair. De meeste CDV's en kabinetfoto's stak men thuis in een album of prikte men aan de muur.

De artistieke kwaliteit van een fotostudio leed onder de grote productiviteit. De gemiddelde fotograaf werkte met een vast decor en de klant vroeg om een voorspelbaar portret. Je stond of zat op een toneelmatige manier, alleen of met meerdere personen, in het decor van een rijk aangeklede huiskamer met een zuil, balustrade of schouw van gips en met een bloemenvaas of plant. Gewone mensen werden acteurs en actrices, soms lezend in een boek. Dit alles om een hogere burgerlijke leefstijl te suggereren.

Enkele fotografen in Amsterdam weken hiervan af, zoals Willem Kuijter (1860-1938), Cornelis Vermeulen (1861-1936) en Jacob Merkelbach (1877-1942). Zij werkten met verschillende decors en belichtingsmethoden. Merkelbach speelde een geraffineerd spel met licht en schaduw. Kuijter verdiepte zich in 1907 al in kleurenfotografie door met drie gekleurde folies af te drukken.²³ De geënceneerde foto door Vermeulen van een schaatsende Jaap Eeden in een wintertafereel is onconventioneel en uniek in zijn soort.

Als fotografie echte kunst moest blijven speelde naast artistieke kwaliteit ook de beheersing van de techniek een grote rol. In dit opzicht moet M. H. (Machiel) Laddé (1866-1932) genoemd worden. Deze schoonzoon van J. W. Merkelbach²⁴ werkte als winkelbediende aan de Nieuwendijk 57-59, waar hij op de bovenverdieping apparatuur ontwikkelde en repareerde. Laddé was een pionier die met zijn overbuurman, een apothekerszoon, experimenteerde met chemicaliën.²⁵ Hij perfectioneerde zijn kennis en vaardigheden en ontwikkelde zich tot een befaamd Amsterdams fotograaf.²⁶ Jacob Merkelbach op zijn beurt trouwde met de dochter van Laddé en leerde de kneepjes van het vak van zijn schoonvader.

Tussen 1860 en 1914 moet het aantal cartes de visite enorm groot zijn geweest. Volgens Nies Huijsmans, onderzoeker, liep dat in Nederland in de vele miljoenen afdrucken.²⁷ Een drukbezocht atelier was dat van Albert Greiner (sr. en jr.) op de Nieuwendijk 89. De rijkversierde gevel is tot op heden te bewonderen.

Afbeelding 6. Fries van het pand van de fam. Greiner, met camera. Nieuwendijk 89 (voorheen 87). foto TdZ

Volgens zijn belastingaangifte leefde hij in welstand. Hij was notabene lid van de NFK maar zijn talloze CDV's waren ronduit saai te noemen. De grootste studio in de stad, Photographisch Artistisch Atelier Wegner & Mottu, tussen 1862 en 1917 actief, was de gehele week geopend en had meer dan twintig personen in dienst²⁸. Zij produceerden CDV's aan de lopende band.

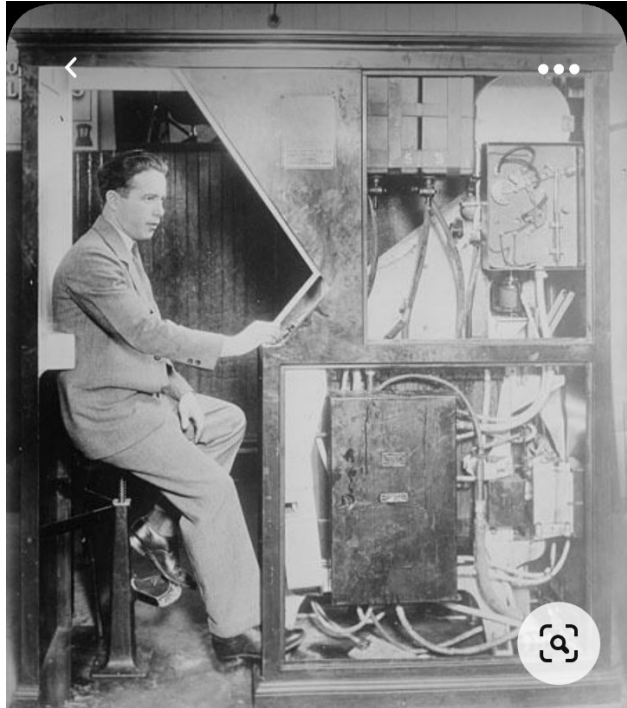
Vanaf 1910 nam de productie van CDV's af tot zij geheel verdwenen waren van de markt bij het begin van de Eerste Wereldoorlog. Buitenlandse papier- en kartonleveranties haperden en er dreigde een tekort aan chemicaliën te ontstaan.

De snelfoto

Daarnaast groeide de concurrentie van snelfotografen en fotowinkels. Snelfotografen stonden op de Dam, op de kermis en op de markt²⁹. Snelfotowinkels in de Kalverstraat, Spuistraat en op de Nieuwendijk werkten met een gestandaardiseerd procedé³⁰ en waren goedkoop. Het grote publiek kwam hierop af met opvallend veel kinderen. Een kassière inde vooraf het geld. Een nummer hing boven de klant die plaats nam voor een vaste camera. Met dit nummer kon men de volgende dag een strip met 12 fotootjes ophalen. De klant was een nummer geworden.

Afbeelding 7 Snelfoto door American Automatic Fotografie, Kalverstraat 155

Afbeelding 8 Anatol Josepho in zijn uitvinding, de Photomaton, de eerste fotoautomaat.

Atelier Prinses, een gerenommeerde fotostudio in de Kalverstraat 103, speelde in op deze trend. Salomon Strauss en Alexander Wolf³¹, de Joods-Duitse eigenaren, waren geen fotografen maar ondernemers. Zij openden in 1921 twee fotowinkels “American Automatic fotografie”³² waar overigens niets Amerikaans aan was, met de wervende tekst: “Drukt op den knop, gij fotografeert u zelf. 12 foto’s voor 25 cent”³³. Vrij naar een slogan van Eastman Kodak die luidde: “You press the button, we do the rest.” Er was echter niets automatisch aan. Een operateur maakte de foto, die je een dag later met je nummer kon ophalen. De komst in 1929 van de eerste echte fotoautomaat, waarin een foto direct werd afgedrukt op fotopapier, in Amsterdam in Magazijn De Bijenkorf, is een verhaal apart.³⁴

TON DE ZWART
www.tondezwart.nl

DOET FOTOHISTORISCH ONDERZOEK. WERKT AAN EEN BOEK OVER ALBERT GREINER.
Tekst is vrij te gebruiken, mits bronvermelding. Afb. 1 t/m 8 foto’s privébezit auteur

Bijlage: Fotografen en ateliers

Stand van zaken d.d. 23 september 20224 ten behoeve van rondwandeling.

Tussen haakjes: actief van – tot. Huisnummers even en oneven aflopend richting CS.

Nieuwendijk

229

Kinder, op 24 dec 1875

Rijn (Johannes van),

Kinder (Heinrich),

Hisgen (J.H.)

boven boven Maison Pierre Kleedermagazijn De Centraal, Gerenoveerd, nu in de steigers

204

Hoedenwinkel P. Mars (voorheen nr. 208)

Geen fotograaf maar gefotografeerd en geschilderd door J. Israëls.

201

Werner (L.R.), Nieuwendijk 201, idem 150. Nam het atelier over van Carstensen

Klein pandje, nog intact

108 en 147

Fraenkel (Louis zn, David zn, Hironimus vdr.), fotografie "Centraal". nr. 108 en 147

Nieuwendijk 147 (1894-1895) ; Nieuwendijk 108 (1895-1914)

155

American Automatic Fotografie, 155, filiaal van Prinses

151

American Automatic Fotografie, nr. 151, Jan Gottfried Stütner, 1913-1926

137

Photographie De Concurrent, nr. 137

89

Greiner (Albert), nr. 89

Gevel is nog te zien. Daglichtatelier is op Google maps nog te zien.

82

Sanders (Izak), bij H. Sanders & Co, van 1915 tot 1923 in A'dam, nr. 82

60

Zijl (H. van der), nr. 60 (van 1886 tot 1908 'Photographie Parisienne')

Is afgebroken, nieuwbouw

57-59

Laddé (Machiel), nr. 57-59

Merkelbach (Jacob), nr. 57-59 tot 1898

Huidige pand is niet authentiek. Dubbele winkel is afgebrand

4

Karsen (Kasper), nr. 4

Spui

7

Buttinghausen (Max), Spui 7, hoek Voetboogstraat (1873 – 1906)

Gevel is nog te zien

Alphons Muns, Spui 7 (1894 – 1897)

Rokin

167

Hulk (Johannes), Rokin, nr. E.167

Gevel is nog te zien. Bekapping: daglichtatelier van 5 meter lang, hout, ijzer en glas. 1864

Damrak

81

Jager (Andries), Water 110, A'dam (Damrak 81) – geen fotograaf maar uitgever van fotografen

42

Rhijn (Meijer van), nr. 42 (1891-1896)

24

Greiner (Albert en Carl),

Ritscher & Landsman

Kalverstraat

187

Fraenkel, familie, nr. 187 ('Photographie de Munt') (1886-1894)

179

Chr. Th. Kirch (1875-1881)

162

Alexandre & cie, Photographie Belge

114

Rhijn (Meijer van), nr. 114 (1896-1918)

103

Oppers, nr. 103 (1859 – 1890)

Atelier Prinses, nr. 103, S. (Salomon) Strauss, A. Wolf en Ortlieb (1911 - 1914 – 1942)

43

Barend Groote, fotograaf en fotohandelaar (1913-1923)

32

American Automatic Photo Cy

28

Wegner (Louis) & Motu (Pierre), nr. 28

Opbouw op dak van daglichtatelier is nog te zien

Geraadpleegde Literatuur

- Bakkers, John, 1970. *Van Toverlantaarn tot Televisie. Een handvol herinneringen aan 125 jaar Merkelbach & Co.* Amsterdam.
- Braam, Elisabeth, Eelco Elzenga, 1998. *Koninklijk Gekleed Wilhelmina 1880-1062.* Zwolle: Waanders
- Boom, Mattie, Hans Rooseboom, 1996. *Een nieuwe kunst: fotografie in de 19de eeuw. De Nationale Fotocollectie in het Rijksmuseum, Amsterdam.* Gent: Snoeck-Ducaju & Zoon
- Boom, Mattie, 2017. *New Realities. Fotografie in de 19^e eeuw.* In: Fotografisch Geheugen nr. 91. Nederlands Fotogenootschap – NFG
- Elligens, Adriaan. 1993. *De Nederlandse Fotografen Patroonsvereeniging, 1919-1939.* In: Fotolexicon, 10e jaargang, nr. 21 (juni 1993)
- Erdkamp, Jos. 2004. De (originele) Kodak van 1888. In: PHT 2 en 3. Blz. 47-51 en 71 - 75
- Groot, Okke. 2016. *25 jaar Verenigde zorg voor fotografisch erfgoed.* Den Haag: Nederlands Fotogenootschap
- Huijsmans, D.P.. 1993. *Catalogus van Nederlandse studiofotografen van carte de visite en kabinet foto's ten behoeve van datering binnen de periode 1860-1914.* Castricum: 19th-Century Images
- Kienjet, Róman. 2021. *De volmaakte foto/ The Perfect Photo. American automatic, tiptop and the path to the modern photo portrait.* In: Dialogue Vintage Photography Mag. nr.1 blz. 20-23
- Kienjet, Róman. 2022. *De Snelfotograaf. Een geschiedenis van het moderne portret.* Zutphen: Walburg Pers
- Montijn, Ileen, 2017. *Tot op de draad. De vele levens van oude kleren.* Amsterdam: Atlas contact
- Noord-Hollands Archief, Haarlem: *Handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Amsterdam. Archiefdoos 734 (inventarisnummer), dossiernr. 1442, nr. 5414. Fotografisch Atelier "Prinses"*
- Prick, Harry G. M.. 1997. *In de zekerheid van eigen heerlijkheid. Het leven van Lodewijk van Deysse tot 1890.* Amsterdam: Atheneum-Polak & Van Genneep
- Rooseboom, Hans. 2008. *De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep, 1839-1889.* Leiden: Primavera Pers
- Ruiter, Tineke de. 1996. *De Nederlandsche Fotografen Kunstkring, 1902-1948.* In: Fotolexicon, 13e jaargang, nr. 27 (september 1996)
- Veen, Anneke van. 2013. *Fotostudio Merkelbach. Portretten 1913-1969.* Amsterdam: Uitgeverij Komma
- Waltman, Wies. z.j.. *Verhalen van Vroeger. Reclame van fotograaf Laddé.* Amsterdam: Stichting Tijdgeest.

Eindnoten

- ¹ De Ruiter
- ² Boom, 289
- ³ Rooseboom, 50
- ⁴ Rooseboom, 218
- ⁵ Eén gulden in 1900 zou nu 12 euro waard zijn, www.cbs.nl
- ⁶ Groot, 13
- ⁷ Prick, 333-336
- ⁸ Huismans, die werkte voor het R.K.D., deed onderzoek in 20 familiealbums met 1596 foto's waarvan er 945 van meisjes vanaf vijf jaar en vrouwen waren. E-mail d.d. 16 januari 2022 aan mij
- ⁹ Ibidem, 7, 66.
- ¹⁰ Montijn, 66
- ¹¹ Montijn, 98-101, Rooseboom, 53
- ¹² Braam, 187
- ¹³ Braam, 40
- ¹⁴ Stokvis, 42, 51-52
- ¹⁵ Nies Huijsmans in een e-mail d.d. 12 januari 2022 aan mij
- ¹⁶ Rooseboom, 22-24
- ¹⁷ Rooseboom, 215
- ¹⁸ Groot, 13
- ¹⁹ Erdkamp, 48, 73
- ²⁰ Huismans, e-mail d.d. 5 februari 2022 aan mij
- ²¹ Veen, 10
- ²² Ibidem, 8
- ²³ De Tijd, 17 augustus 1907
- ²⁴ Bakkers, 17 e.v.
- ²⁵ Waltman
- ²⁶ Bakkers, 19
- ²⁷ Huijsmans, e-mail d.d. 14 januari 2022 aan mij
- ²⁸ Rooseboom, 221
- ²⁹ Boom, 18
- ³⁰ Kienjet in gesprek met mij, e-mails januari 2021
- ³¹ Noord-Hollands Archief
- ³² Kienjet, 21
- ³³ Algemeen Handelsblad, 10 juni 1912
- ³⁴ Kienjet, 20

Vereniging Ons Amsterdam
Hollandse Vereniging Kunst & Cultuur

NAAR DE FOTOGRAAF IN AMSTERDAM (CENTRUM). WIE WAT WAAR WAAROM

Presentatie en wandeling op 4 en 5 oktober 2024.
Ton de Zwart voor Vereniging Ons Amsterdam
Zaal Betty Asfaltcomplex / De Richel, Amsterdam

1

OVER DE VROEGE PORTRETFOTOGRAFIE

- WAT** Uitleg over daglicht fotograferen en portretten.
- WAAR** De wandeling. Enkele portretfotografen en fotoateliers in het centrum.
- WIE** gingen er naar fotografen en **WAAROM?** Tussen 1860 en 1915.

< Abraham Willet (1825-1888).
Datering: 1860. Collectie museum Willet/Holthuysen

Landschap-, steden-, theater-, stereo- en reproductiefotografie blijven buiten beschouwing.

2

- WAT** Uitleg over daglicht fotograferen en portretten.
- WAAR** De wandeling. Enkele portretfotografen en fotoateliers in het centrum.
- WIE** gingen er naar fotografen en **WAAROM?**

3

1. WAT: VROEGE PORTRET FOTOGRAFIE 1860 - 1915

- Buiten fotografie met daglicht, 1860 – H. Fraenkel
- Daglichtatelier 1880 – A. Greiner
- Snelfotografie en de "automaatfoto" v.a. 1912

4

1.1 DAGLICHT FOTOGRAFEREN

Een hedendaagse opname. Ga ervan uit dat de eerste foto's buiten zijn gemaakt of achter een raam.

Vaak is een schutting en stenen vloer te zien. Een muur en gordijnen. De fotograaf is bezig op straat, een binnenplaats of op een (zolder)verdieping achter glas.

Schilders zijn dol op het zachte grijze Hollandse licht.

5

EEN TECHNISCH GEZIEN MISLUKT PORTRET

Het licht is vlak en als het bewolkt is, grijs. Maar vlak licht biedt geen levendigheid en diepte in het gezicht.

Verstandig om niet in de zon te gaan staan met het model, dat geeft harde schaduwen

Gebruik zon- of flitslicht maar gedempt of indirect (weerkaatst).

6

BUITEN FOTOGRAFEREN

I. ALEXANDRINE TINNE
(DEN HAAG)

7

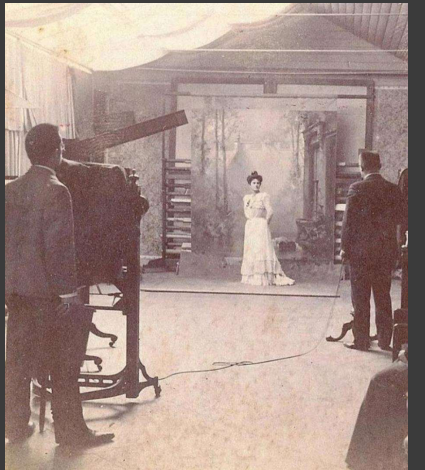
WAT
1.2 DAGLICHT ATELIERS

Edmund Liil (Hannover)

8

DAGLICHT
ATELIER

Een studio in Italie

9

WAT
1.3 SNELFOTO

ER KWAM GEEN
FOTOGRAAF MEER AAN TE
PAS.

EEN VASTE OPSTELLING,
EEN SPIEGEL EN EEN
OPERATEUR DIE
AFDRUKTE.

DE KLANT WERD EEN
NUMMER.

MET DAT NUMMER KON JE
DE VOLGENDE DAG DE
FOTO OPHALEN.

10

SNELFOTO
A.A.F., A.A.C

Atelier Prinses, een gerenommeerde
fotostudio in de Kalverstraat 103,
speelde in op deze trend. Salomon
Strauss en Alexander Wolf, de Joods-
Duitse eigenaren, waren geen fotografen
maar ondernemers. Zij openden in 1921
twee fotowinkels "American Automatic
Fotografie" waar overigens niets
Amerikaans aan was.

Het was een Europees octrooi op het
gebruik van de naam American
Automatic.

11

ANATOL JOSEPHO IN
ZIJN UITVINDING,
DE PHOTOMATON,
DE EERSTE
FOTOAUTOMAAT.

Pas in 1929 kwam de eerste
echte fotoautomaat in
Amsterdam in Magazijn De
Bijenkorf.

Hierin werd een foto direct
afgedrukt op fotopapier.

12

HET FOTOHOKJE, THE PHOTOBOOTH

Zoals wij het nu kennen. En weer sterk in de belangstelling.

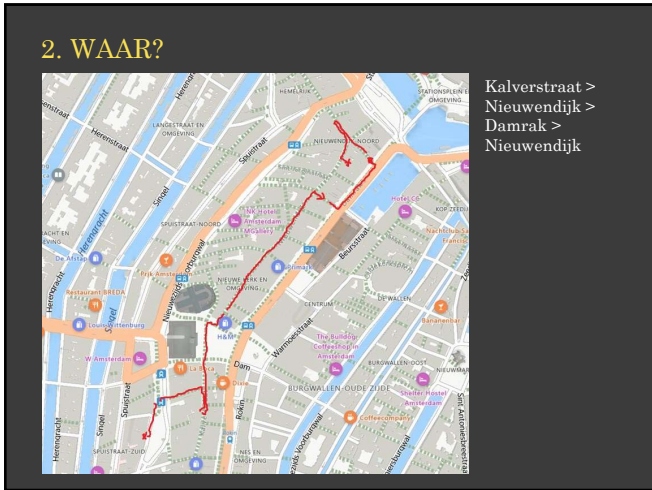
13

1. WAT Uitleg over daglicht fotograferen en portretten.

2. WAAR De wandeling. Enkele portretfotografen en fotoateliers in het centrum.

3. WIE gingen er naar fotografen en WAAROM?

14

2. WAAR?

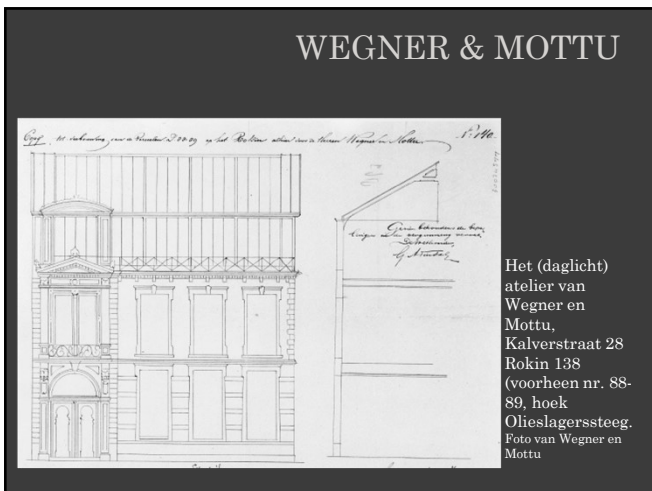
Kalverstraat > Nieuwendijk > Damrak > Nieuwendijk

15

WANDELING ADRESSEN

Straat	Nr	Bezienswaardigheid
Kalverstraat	28	Wegner & Mottu met daglichtatelier
Nieuwendijk	204	De hoedenwinkel van Mars
	150	Het kleine pandje van Werner
	147	Fraenkel, vader en zonen
	151	American Automatic Fotografie
Damrak	81	Uitgever Andries Jager
	24	Albert en Carl F. Greiner
Nieuwendijk	57-59	Merkelbach en Laddé
	89	Albert Greiner

16

WEGNER & MOTTU

Het (daglicht) atelier van Wegner en Mottu, Kalverstraat 28 Rokin 138 (voorheen nr. 88-89, hoek Olieslagerssteeg. Foto van Wegner en Mottu

17

ATELIER PRINSES, KALVERSTRAAT 103

Atelier Prinses van Salomon Strauss en Alexander Wolf, de Joods-Duitse eigenaren, waren geen fotografen maar ondernemers. In W.O. II door de Duitsers ontruimd en vernietigd. De eigenaren zijn vermoord. Foto E. van Moerkerken, Stadsarchief A'dam

18

WEGNER & MOTTU

Het (daglicht) atelier van Wegner en Mottu, Rokin 138 hoek Olieslagerssteeg. Foto van Wegner en Mottu

19

VERLICHTING! DE HOEDENWINKEL

De hoedenwinkel van Mars op Nieuwendijk 204 had als eerste elektrische verlichting, die een betoverende uitwerking had op het winkelende publiek. Mensen durfden 's avonds de straat op. Andere ondernemers en Fotoatelier A. Greiner, brachten ook lampen aan.

Breitner fotografeerde en vond er Geesje, hoedenverkoopster, zijn model.

Isaac Israëls schilderde in 1893 en '94 de etalages. Kocht in april 1898 een fotoestel.

20

NIEUWENDIJK 150 L.H. WERNER

Datering 1875-1880.
Werner probeert iets anders. Hij laat zijn model op de vensterbank in het open raam zitten. Wel overbelichte foto...

21

VADER EN KINDEREN FRAENKEL FOTOGRAFEREN BUITEN

Hironimus Fraenkel (1811-1887) en zijn drie fotograferende kinderen, David, Louis en Rachel, fotograferden buiten. Maar altijd een stoel erbij... om stil te kunnen blijven staan. Nieuwendijk 147, Commelinstraat, enz.

22

DAMRAK 24 ANDRIES JAGER, UITGEVER

Winkel van Boekhandelaar en uitgever A. Jager, Datering 1870 Nieuwbouw 1905.

23

DAMRAK 81, ANDRIES JAGER UITGEVER

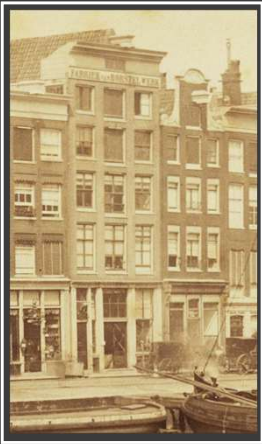

Katholieke aanzegger

Protestante aanzegger

Portret van een vrouw in de klederdracht van Beijerland, ca. 1870

24

**DAMRAK 24
FOTO ALBERT
GREINER, 1873**

In Damrak zit rak, naam voor een recht stuk vaarwater: het kanaal tussen Dam en IJ, verlengde van Amstel.

Na 1873 aanplempen v.d. kade werd het een populaire wandelstraat.

Tijdens de wandeling zullen wij zien dat er nog een reden was om hier een fotoatelier te openen.

25

DAGLICHT EN KUNSTLICHT
BIJ LADDÉ

Kunstlicht-Opmamen.
 PORTRETTEN of GROEPEN gemaakt met ELEKTRISCH
 KUNSTLICHT bij LADDÉ, Nieuwendijk No. 59
 Amsterdam, zijn volmaakt en niet door DAGLICHT-FOTO'S
 te overtreffen. OPNAMEN TOT 'AVONDS 7 UUR.
WEE ATELIES
 Kunstlicht-Atelier gelijkvloers, Daglicht-Atelier boven.
 Dus bij het donkerste weer en-ook des avonds.
 - - VOORTREFFELIJKE FOTO'S. - -

Laddé adverteert in 1915 met zowel daglichtatelier als kunstlicht.

26

**DAGLICHT
ATELIER
M. LADDÉ**

INGANG VAN FOTO-ATELIER
LADDÉ, NIEUWENDIJK 57-59
FOTO BEN MERKELBACH

27

**DAGLICHTATELIER LADDÉ
EN JACOB MERKELBACH
NIEUWENDIJK**

1917

< 1979
Nieuwendijk 55-57-59 enz.
(v.l.n.r.)

28

**EEN TECHNISCH GEZIEN
GESLAAGD PORTRET**

Een gereformeerde bruid in het zwart met witte sluier.

Een opname van de self made fotograaf, Machiel Laddé.
De eerste foto's zijn buiten gemaakt of achter/onder een raam.

29

**KIJK EN
VERGELIJK**

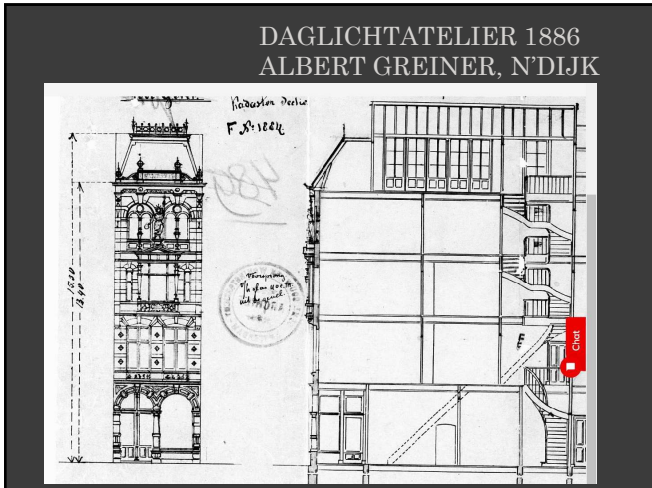
30

31

32

33

34

1. WAT Uitleg over daglicht fotograferen en portretten.

2. WAAR De wandeling. Enkele portretfotografen en fotoateliers in het centrum.

3. WIE gingen er naar fotografen en WAAROM?

35

36

HOOGTEPUNTEN IN EEN LEVEN VASTLEGGEN

H. Berlage 18 jaar met zijn moeder

Eerste Heilige Communie, H. Vormsel, Aannemen. Foto Harms, Haarlem

Bruidsmeisje in het zwart

37

MEER HOOGTEPUNTEN

Zestien jaar

In de militie gaan (het leger)

Huwelijk. Bruiloft in het zwart

38

DE ELITE EERST...

Foto van een Duitse Prins, in de zolderkamer van Greiner. Datering: 1867-1875

Baron Nepveu, uit Amersfoort, datering: 1870

Baron Bentinck, oud-raadslid uit Brielle; ca. 1870

39

LATER HET VOLK, KINDEREN EN HUISDIEREN

Sollicitatie, werk, reclame voor jezelf

Liefdesverklaring

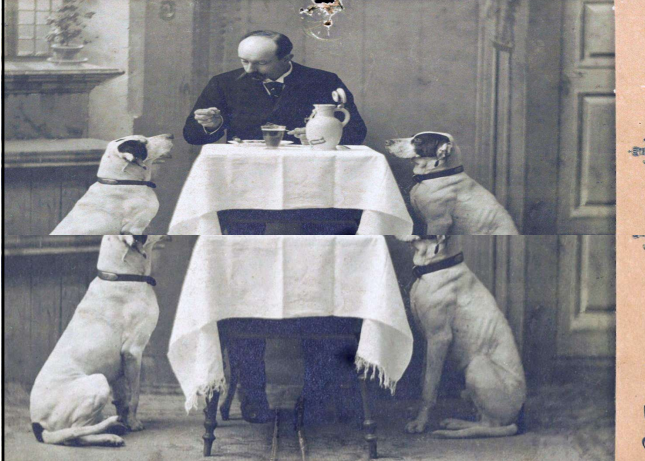
40

TONEELSPELERS/STERS, DANSERESSEN NAAR DE FOTOGRAAF

Merkelbach had het vak geleerd bij Machiel Laddé. Een geraffineerd spel met licht en schaduw en retouche. Zijn dochter retoucheerde Mata Hari haar vormen (décolleté), naar de heersende mode maar groter dan in werkelijkheid. **Waarom?**

41

42

**EINDE NAAR DE FOTOGRAAF IN
AMSTERDAM.**

Presentatie en wandeling op 4 en 5 oktober 2024.
Ton de Zwart voor Vereniging Ons Amsterdam
Zaal Betty Asfaltcomplex / De Richel, Amsterdam